

בענין ריאה שניקבה ודופן סותמתה

כתוב בספר חסידים סימן רסא: אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עוסקים כגון שתראה מצוה בזויה או תורה שאין לה עוסקים כגון שתראה שבני עירך לומדים מועד וסדר נשים תלמוד סדר קדשים, ואם תראה שאין חוששים ללמוד מועד קטן ופרק מי שמתו אתה תלמדם ותקבל שכר גדול כנגד כולם כי הם דוגמת מת מצוה, אהוב אותן מסכתות ואותן הלכות שבני אדם אין רגילים בהם.

הוא מאמר ידוע. ואמרתי אני, דמשנים קדמוניות כל רב עיר ושכונה היה בקי בהלכות שחיטה טריפות ומליחה, לבד מהלכות בשר בחלב ותערובת ונדה וכו'. ובזמן הזה כבר הרבה שנים הרי מופקעים ענינים אלו מבני הישיבות כי אין לנו עסק בשחיטת בהמות, ובטלה אצלנו מאמר חז"ל חולין ט. אמר רב יהודה אמר רב, תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים: כתב, שחיטה, ומילה, ואין בקי בשחיטה אלא השוחטים, ואין בקי במילה אלא מוהלים, ואין בקי בכתב אלא הסופרים, עד שרוב בני הישיבות אומרים שאין בהלכות אלו עיון ולמדות. ואמרתי, אבוא ואעסוק בהם קצת ואקבל שכר כנגד כולם, וצארה שבסוגיא קטנה בפרק אלו טריפות תלוי בו כמה שאלות קשות וסברות גדולות ומחלוקות ראשונים ואחרונים ופוסקים.

פירוש הסוגיא דריאה הסמוך לדופן

גרסינן בחולין מח. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ריאה הסמוכה לדופן – אין חוששין לה, העלתה צמחים – חוששין לה. מר יהודה משמיה דאבימי אמר: אחד זה ואחד זה – חוששין לה. היכי עבדינן? אמר רבא, רבין בר שבא אסברה לי: מייתנין סכינא דחליש פומיה ומפריקין לה; אי איכא ריעותא בדופן – תלינן בתר דופן, ואי לא – מחמת ריאה היא, וטרפה, ואע"ג דלא קא מפקא זיקא. רב נחמיה בריה דרב יוסף בדיק לה בפשורי, אמר ליה מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב פפי לרבינא: הא דרב נחמיה בריה דרב יוסף, אתון אהא מתניתו לה, אנן אדרבא מתניתן לה, דאמר רבא, הני תרתי אוני דריאה דסריכן להרדי – לית להו בדיקותא לאכשורי. רב נחמיה בריה דרב יוסף בדיק לה בפשורי.

מתקיף לה רב אשי: האי מאי? בשלמא הכא – תלינן בדופן, וכשרה; אבל התם, אי האי נקיב – טרפה, ואי האי נקיב – טרפה! ומי אמר רב נחמן הכי? והאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ריאה שנקבה ודופן סותמתה – כשרה! לא קשיא; התם במקום רביא¹, הכא שלא במקום רביא. והיכא מקום רביא? חיתוכי דאוני. גופא; אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ריאה שנקבה ודופן סותמתה – כשרה. אמר רבינא: והוא דסביך בבשרא.

וביאור הדבר הוא, דריאה שהיא סמוכה לדופן הבהמה, ור"ל שהיא דבוקה בו, לא חיישינן משום הכי דיש נקב בריאה². אבל אם עלו צמחים בריאה, חיישינן, דהוי ריעותא בריאה עצמה. והקשה הגמ', ומי אמר ר'נ הכי, דדוקא העלתה צמחים חיישינן לנקב, מכלל דאי ודאי יש נקב, לית לה תקנתא? והא אמר דאם נסתמה ע"י הדופן, כשירה. ותוצינן, דכי מהני דופן לסותמה, היינו במקום גידולה, אבל שלא במקום גידולה, לא מהני. ומהי מקום גידולה, פירש רש"י דהוא "מיצר החזה", ר"ל גובה החזה, מקום ששם הקנה ווושט ממשיכים. ומפני שכל אברי הבהמה שם מצויים בדוחק, אפילו נקבה הריאה כשירה אם נסתמה ע"י הדופן, משום חוזק הדחיקה והסתימה. וא"כ מה שהכשיר ר' יוסף בר מניומי בשם ר'נ בריאה הסמוכה לדופן, היינו אפילו שלא במיצר החזה, כל זמן שלא העלתה הריאה צמחים.

ואח"כ ביאר רבינא דהא דריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה, דוקא דסביך בבשרא. והנה איכא למיבעי בפירוש דברי רבינא, אם כוונתו היתה לומר דוקא סביך אבל סריך לא, או דוקא בשר, ועצם לא, או שניהם. ופירוש השינוי בין סריך לסביך הוא, דסריך היינו שדבר אחד נדבק לשני. אבל פירוש סביך הוא דהוא נאחז בחוזק גדול, "כצמר מסובך", כ"כ התוס'. ד"ה אמר רבינא.

מחלוקת רש"י תוס' ר' שר שלום ור"ג

¹ גירסת הרי"ף – "רביעתא", משמע דכוונתו דכשהבהמה רובץ הריאות נדחקים, שם ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשירה. או יש לפרש דבריעתא ר"ל מקום רביצת הריאה בגוף הבהמה, כן משמע ממה שפירש הר"ן שם. ומה שפירשתי אני כן הוא משמע מהרמב"ם שחיטה ז:ג וראב"ד שם.

² לרש"י מו: ד"ה לית להו בדיקותא, דיש נקב עכשיו, ולתוס' שם ד"ה אבל בא"ד, דלעתיד יהא נקב.

הנה רש"י כתב דוקא בבשר, "שנסבכת ונאחזת הריאה בבשר שבין ב' הצלעות דהוי סתימה שרירא דלא מיפרקא אבל בצלעות עצמן אין זו סירכא קיימת". אומנם לא בריר מדבריו אי בעי דוקא סביך או אפילו סריך, שסיים "אבל בצלעות עצמן אין זו סירכא קיימת", משמע הא אי סריך בבשרא מהני. אלא שמתחילת דבריו משמע דבעי סביך דוקא שכתב "שנסבכת ונאחזת הריאה בבשר". ואי כל דברי רש"י דוקא הם, קשיא רישא לסיפא. אלא שיש לפרש, דבאמת בעי סביך דוקא, ומש"כ בסוף "אין סירכא זו קיימת", ר"ל דא"א לריאה להסבך ממש לצלע, כיון שהעצם הוא קשה, וכל ריאה שנדבק לצלע הוי סריך ולא סביך. ואין פירוש זה מוכרח, ועיין לקמן בדברי הרשב"א והערה 5 בדברי הרא"ה. אבל התוס' כתבו דרבינא קאמר דוקא סביך ולא סריך. אבל הביאו בשם ר' שר שלום דלא פסקינן הכי, דלא בא רבינא לפרש דברי ר"נ אלא לחלוק עליו ולומר דבעינן סביך, אבל ר"נ עצמו הכשיר אפילו בלא סביך וסריך, ור"נ לא בעי אלא "דופן סותמתה" שהוא כשר מ"מ דאין נקב פוסל שם במיצר החזה, כיון שדופן סותמתה משום שהוא מקום רביתיה.

וחלק רש"י על רבותיו, שהביאו התוס' בשם פסקי טריפות לר' גרשום, "דריאה הסמוכה לדופן אף במקום רביתיהו דאוני וסרוכה וסבוכה בבשר שבין הצלעות או בצלעות עצמן בדקינא להו בנפיחה עם הצלעות או גוררין הבשר עם הסירכא ומנפחין לה אם עולה בנפיחה כשרה דכיון שהסירכא קיימת וסותמת כל הנקב לא יתפרק עוד כיון דבמקום רביתיהו קיימא." פירוש לדבריו, דר' גרשום בה להוסיף דאע"ג דאמר ר"נ ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשרה, מ"מ בעי בדיקה בנפיחה³, וביאר הדבר היאך עושין נפיחה אם היא דבוקה בדופן. ומדבריו יוציאין שני דברים: חדא דמכשיר אפילו סריך עצם הצלע⁴, דאפילו עצם שפיר סותם את הנקב (וכ"כ הר"ן בס ר"ת), ועוד, דבין סרוכה בין סבוכה מועיל סתימת הדופן לנקב הריאה במקום רביתיה. ויש להקשות על הפסק הזה, דא"כ אין לשון רבינא מדוייק כלל, דאמר "והוא דסביך בבשרא", ובאמת סביך ל"ד וה"ה סריך, ובשר ל"ד וה"ה עצם.

³ ולפי דבריו דסרוך לעצם ג"כ כשר אלא דבעינן נפיחה, כתב הגהות מיימוניות הלכות שחיטה פרק ז' אות א' בשם ספר התרומה "הילכך טוב הדבר לאסור הכל למי שאינו בקי בבדיקה ובנפיחה."

⁴ וכן משמע לעיל מז. בתוס' שהביאו בשם ר' יוסף טוב עלם.

ותירצו התוס' דלר"ג לא פסקינן כרבינא, דס"ל דבא רבינא לחלוק ולא לפרש, כר' שר שלום. אלא שתירץ הר"ן יב: בדפי הרי"ף ד"ה והוא, "דהא דאמרינן 'סביך בבשרא' לאו לאפוקי סביך בגרמא, אלא לומר דכי אמרינן 'ודופן' סתמתה כשרה' דוקא דסביך בסירכא אבל סמיך ולא סביך לא". וא"כ הר"ן לא הבין הגמרא כדברינו, דלעיל דייקנו אי כוונת רבינא היא דוקא סביך לאפוקי סריך, ולתירוץ הר"ן, כוונתו סביך לאפוקי סמוך דלעיל "אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה", אבל בין סביך בין סריך כשירה. וכ"כ הרמב"ן בחידושים ד"ה מדקאמרינן ביותר ביאור, "ופי' סביך, בסירכא, ושלא תאמר מאי דופן סתמתא שהיא סמוכה לה אבל אינו צריך שתהא נסרכת כלל קמ"ל שאם אינה סרוכה אין סמיכתה סתימה", וכ"כ הרשב"א. ופסק הר"ן כדברי ר' גרשום ור"ת.

ובסברת ר"ג ור"ת למה הכשירו סרוך בעצם, כי אפילו נפרש דבשרא לאו לאפוקי עצם, מ"מ לכאורה סברת רש"י נכונה, דעצם קשה ולא סתים, כתב הרשב"א (תורת הבית בית ג שער ג דף לו. עמוד ב') "שאף עליהן יש קרום ובשר שאם תאחזו בהן הסירכא מתדבקת היטב, ואי סביך על כרחו בבשרא הוא דסביך", והא דאמר רבינא "סביך", לאפוקי סמוך ולא לאפוקי סריך כמה שכתבנו לעיל משמו ובשם הרמב"ן ור"ן.

ומדברי הרשב"א נראה דבר חדש ומתוך לקושייתנו על רש"י. דאנן חקרינן לעיל בדברי רבינא אי קאמר דוקא סביך ודוקא בשר, או אחד מהם דוקא. והבאנו דברי התוס' דדוקא סביך, אלא דלא פסקינן הכי. ודברי ר"ג, דלאו דוקא בשרא. ודברי רש"י דדוקא בשרא, אלא דאינו ברור בדבריו אי קאמר דוקא סביך או סריך ג"כ. ומכל הדברים האלה משמע דשני חקירות הם, האחד אי בעינן בשר דוקא, והשני, אי בעינן סביך דוקא. ומדברי הרשב"א נראה בהדיא דלאו שני חקירות הם, דבתר דאוקמיה דבשרא ל"ד ואפילו בעצם כיון דגם על העצם יש איזה קרום, קאמר דסביך הוא לאפוקי סמוך ולא סריך. וכשתראה דבריו על כרחך אתה מודה דאוקמתא דבשרא ל"ד הוא הגורם לרשב"א לומר דסביך הוא לאפוקי סמוך, ואלו דבריו:

ויש אומר דסביך בבשרא לאו לאפוקי סביך בעצם הצלעות שאף עליהן יש קרום ובשר שאם תאחזו בהן הסירכא מתדבקת היטב ואי סביך על כרחו בבשרא הוא דסביך, ולא אמרו דסביך אלא לאפוקי דלא סביך כלל ולומר שהאונא

עומדת במצר החזה והדופן מהודק עליה אפילו הכי אי סביך
אין ואי לא לא.

וא"כ הוא, יש עלינו לשאול מאי קשיא ליה לרשב"א באוקימתיה דבשרא
ל"ד. ומתירוצו נראה דהכי קשיא ליה⁵, דאי בשר ל"ד וה"ה עצם, קשיא
לישנא "דסביך", שלא שייך לריאה להסתבך בעצם, ועל כן תירץ דאין
כוונת רבינא להצריך דוקא סביך, אלא אפילו סריך, ולא בא אלא לאפוקי
סמוך. וריאה שנקבה ודופן סותמתה בסריכה ג"כ נקרא סביך לענין זה.
ועיין לעיל במה שתירצנו לרש"י, דמה שכתב "אין סירכא זו קיימת" אין
רצונו לומר דאי מצינו סירכא קיימת, מהני, דלעיל מיניה כתב "שנסבכת
ונאחזת הריאה בבשר", משמע דבעי דוקא סביך, אלא ר"ל דאין שייך
סביכא בעצם אלא סירכא, וסירכא כי הא לא קיימא. והפירוש הזה הוא
ממש כפירושינו בדברי הרשב"א בביאורו לדברי ר' גרושום, דריאה הדבוק
בעצם הוא דבוק בסירכא ולא בסביכה, אלא שר"ג הכשיר כה"ג ורש"י
הטריפו.

כתב הרא"ה בבדק הבית (ימצא בדף לה). פירוש אחר, ואלו
דבריו: "עוד שמעתי דלאו אריאה קאי דאם כן הוה ליה למימר דסביכא,
אלא אדופן קאי, למימר דהאי דקאמר דופן סותמתה דוקא דסביך
בסרכא בבשר הריאה." ור"ל דרבינא לא קאי אריאה לומר דריאה
שניקבה צריך להסתבך בדופן, דאין כן דיקדוק הלשון, דאי קאי אריאה
הל"ל "סביכא" ולא "סביך". אלא ר"ל דהדופן סביך בריאה. ובאמת
דברי תימה הם מכמה טעמים, חדא מה שהקשה הרשב"א במשמרת
הבית, דבלשון הגמרא "דופן" היא לשון נקיבה כדאמרינן "דופן
עקומה", ואם היה לשון זכר הל"ל "דופן סותמה" ולא "סותמתה",
ועוד, דמה בין דופן הסבוך בבשר הריאה לריאה הסבוך בבשר הדופן?
היא היא. ומתשובת הרשב"א במשמרת הבית נראה דהשינוי ביניהם
הוא אם בשר הדופן סבוך במקום הנקב עצמו, או בבשר הסביב לו.
וז"ל הרשב"א: "אלא דסביך מקום הנקב בבשרא קאמר", ר"ל מה

⁵ עיין בחידושי הרא"ה מח. דג"כ כתב דברי ר"ג ותריץ כרשב"א דסביך אתי לאפוקי
סמוך, אלא שלא לא הקשה כפירושינו אלא הקשה "וכי תימא אי בשרא ל"ד א"כ מה
אתא רבינא לחדותי". ור"ל מה אתי לחדותי יותר מר"נ עצמו דאמר דדופן יכול לסתום
הנקב. דאי בשרא ל"ד, א"כ רבינא הכי קאמר: והוא דסביך, ולא אשמעינן יותר מר"נ.
ומתירץ דר"ל סביך ולא סמוך. ולפי פירוש זה אין ריאה מכאן למה שתירצנו לרש"י. וא"כ
עדיין איננו מוכרח.

דאמר רבינא "סביך" בלשון זכר הוא משום דקאי אנקב, ור"ל דהנקב סבוך בבשר הדופן. וא"כ כוונת הרא"ה היא דבשר הראיה הסביב לנקב הוא הסבוך לדופן, ובא רבינא לחדש דלא הוי סתימה אלא בהכי. ולפי הפירוש הזה, ע"כ סבוך דוקא, דכל כוונת רבינא היא לומר דלא הוי סתימה שפיר אלא אם הוא סבוך בבשר עצמו, ואי מיקל ומכשיר אפילו סרוך, הל"ל הכי. ולענין אי כשר בסבוך לעצם או דוקא לבשר, לכאורה ליכא למשמע מינה.

שיטת הרמב"ם

והנה לרמב"ם יש שיטה אחרת, וז"ל:

רמב"ם שחיטה ז: ג–ד

...ניקבה האום של ריאה אע"פ שדופן סותמתה טרפה, ואם ניקבה במקום חתוך האונות שלה והוא המקום שרובצת עליו כשרה. במה דברים אמורים כשסתם מקום הנקב שבאונות בשר, אבל אם נסמך הנקב לעצם אינו מגין, ואם היה נקב האונות דבוק בעצם ובבשר מותרת.

ושם יא:

יש מקומות שמנהגן אם מצאו סירכא מן האוזן לבשר ולעצם שבצלעות והסרכא דבוקה בשתייהן אוסרין אותה, ואבא מרי מן האוסרין ואני מן המתירין, ומיעוט מקומות מתירין אפילו נדבקה בעצם לבדו ואני אוסר.

הנה הרמב"ם בפרק ז' פסק כר"נ דגמריין, דניקבה וסרכא במקום רביעתא מותר (היינו "אונות", שהם חיתוכים הקטנים הדומות לאזנים במעלה של הריאה במיצר החזה) ושלא במקום רביעתא (דהיינו אומה שהיא בחלל הגוף, ועייין הערה 1 לעיל) אסור, ודוקא בשרא ולא עצם לחוד, כרבינא. ובפרק יא' הביא דברי ר"ג שהכשיר אפילו בבשר, ודברי אביו שאסר אפילו בדבוק לשניהם, ודברי עצמו שהכשיר בדבוק לשניהם. וכתב הכסף משנה דרמב"ם הכשיר אפילו רובו על העצם (ועייין לקמן). ויש לעיין, למה התיר הרמב"ם בכה"ג? אם עצם הצלע אינו מגין, לכאורה אם חצי הנקב שהוא כנגד העצם איננו מוגן, וכך הקשה הרא"ש סימן כג', "ורואה אני את דברי האוסרין דכיון דבגרמא לחוד לא חשיב סתימה הוא הדין נמי בגרמא

ובשרא. נהי שהבשר סותם כנגדו לא מהני אותה סתימה כיון שכנגד העצם אינו סותם". ואי מגין, למה אינו מגין מעצמו? תירץ הכסף משנה יא:י, דאה"נ דעצם לא סתים לבדו, אבל אם הנקב דבוק בבשר, חוזק דבקתו בבשר גורם שדביקותו לעצם גם לא יתפרק, ולכן שפיר סתים. וכן תירץ בדברי חמודות לתוס' יו"ט על הרא"ש ג:קטז.

שיטת הראב"ד

חלק עליו הראב"ד וכתב (השגות ז:ד)

במה דברים אמורים כשסתם מקום הנקב שבאונות בשר. א"א, הנה הוא סובר דוקא סביך⁶, אבל לא סריך, ודוקא בבשרא אבל לא בגרמא לחודא. ויש מן הגאונים שאמרו בין סריך בין לא סריך בין בבשרא בין בגרמא. ואני אומר בשניקבה ודאי בעינן סביך דוקא ובבשרא דוקא, שאין סירכא סותמת ואין עצם סותם, ועל שמעתייה דרב נחמן הוא דאתמר, דקאמר ניקבה. אבל כל סירכא מאונא לדופן כשרה, מפני דוחק רביצתה עליו נעשו הסרכות ולא משום נקב וכן עיקר.

ביאור לדבריו, שהבין ברמב"ם דלא הכשיר אלא בסביך ולא בסריך, כחקירה שחקרנו לעיל, אי רבינא דוקא סביך קאמר. ויש לעיין, מאין הוציא דבר זה מדברי הרמב"ם. וי"ל עפ"י דברינו לעיל בביאור הרשב"א ורש"י, דאין שייך לומר שהריאה תסתבך לעצם לבדו, שאינו נופל בה לשון "סביכה". ועל כן מה שכתב הרמב"ם "אבל אם נסמך הנקב לעצם אינו מגין, ואם היה נקב האונות דבוק בעצם ובבשר מותרת" הוא מדוייק ביותר, שא"א לריאה להדבק בעצם אלא להיות סמוך לו. אבל אם היא דבוקה בבשר, כבר כתבנו לעיל די"ל דכיון דדבוקה היא לבשר מהני גם לעצם. ומזה הוציא הראב"ד דרמב"ם בעי דוקא סביך ולא סריך, מהתנגדות לשון "נסמך" ללשון "דבוק".

⁶ בהרבה דפוסים נשתבש כאן הגירסא, שכתוב בהם "דוקא סריך אבל לא סריך לאו", ונמשך ממש"כ המגדל עוז. ואינו מובן כלל. וגם משכתב לקמן "ואני אומר בשניקבה ודאי בעינן סביך דוקא ובבשרא דוקא, שאין סירכא סותמת" נשתבש במג"ע, שכתב בו "ואני אומר בשניקבה ודאי בעינן סריך דוקא ובבשרא דוקא שאין סירכא סותמת", וגם לזה אין הבנה. וקצת מזה תוקן ע"י שו"ת מהרי"ט יו"ד סי' י', וכולו מוכרח מכתבי היד שהובאו במהדורת שבתי פרנקל המובאים בילקוט שינוי נוסחאות ז:ג.

ומ"מ הביא אח"כ דעת ר' שר שלום ור"ג ור"ת דלעיל, דאין מקפידין בין סבוך לסרוך ובין עצם לבשר. ואח"כ פליג אכולהו, ופסק כי קאמר ר"נ ראייה שניקבה ודופן סותמתה כשרה, והגדירו רבינא 'והוא דסביך בבשרא', דוקא בנקב ממש הוא דבעינן הני חומרות, אבל בסירכא בלחוד, "מפני דוחק רביצתה עליו נעשו הסרכות ולא משום נקב", וכשר אפילו סרוך לבשר.

ובמאי פליגי הרמב"ם וראב"ד? לדינא, פליגי בהא: דהרמב"ם השוה נקב לסירכא (יא:), דבין בנקב בין בסירכא, בשר לחוד או גרמא בהדי בשרא מהני, ועצם לחוד לא מהני. והראב"ד פליג עליו בשני דברים; חדא, דבנקב ממש החמיר להצריך בשר ולא עצם כלל, ודווקא סביך ולא סריך, ובסירכא היקל, כש"כ כאן ולקמן יא: בהשגות, דסרוך אפילו לעצם לברו כשר. ובסברא מאי פליגי? בנקב אי נסתם חציו בעצם לא קמיבעיא לי, דראב"ד ס"ל כר' מימון ורא"ש, דאין חצי הנקב שהוא כנגד העצם נסתם, דאין עצמות סותמין כלל. אלא בסירכא לעצם קמיבעיא לי, דהא אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה, ולא משמע בדבריו חילוק בין עצם לבשר, וכדברי הראב"ד דסירכא בין לבשר בין לעצם לא חיישין לה כלל.

ואפשר לבאר, דבהא פליגי: דרמב"ם ס"ל דכל סירכא מחמת נקב (בין לפירוש רש"י בין לפירוש התוס' לעיל מו:), וא"כ כשאמר ר"נ ריאה שניקבה ודופן סותמתה, ע"כ ה"ה בסירכא, כי בכל סירכא יש נקב או יהא נקב. וא"כ כשאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה, ע"כ הוא דוקא סמוכה ולא סרוכה, וכי לא מפלגינן בין בשר לעצם ה"מ בסמוך, אבל לא סרוך. אומנם הראב"ד כתב בהדיא דאין כל סירכא מחמת נקב (עיין לקמן הערה 8 להרחבת ביאור שיטתו), אלא יש סירכות שהם מחמת רביצת הבהמה, ובהם לא איכפת לן בין סרוכה לבשר או לעצם. וא"כ, כי קאמר ר"י בר מניומי אמר ר"נ ריאה הסמוכה לדופן, ה"ה סרוכה. וכי קאמר ריאה שניקבה, דוקא ניקבה, וסתימתה דוקא בבשר ודוקא בסביכה.

סיכום השיטות עד כאן הוא כזה: שיטת רש"י, דנקב בריאה במקום גדילתה לא יסתם אלא בבשר, ובסביכה דוקא כמה שביארנו לעיל. שיטת ר' שר שלום ור"ג ור"ת, דרבינא פליג אר"נ, ונקב בריאה יסתם אפילו בסריכה ובעצם, אבל בפשט דברי רבינא מסכימים עם רש"י, דרבינא עצמו בעי בשר דוקא וסביך דוקא, והר"ן פסק כמותם. הרשב"א לא הכריע אלא

הביא כל הדיעות, וכתב שמנהג כל העולם להקל בסבוך בבשרא וגרמא. הרא"ש כתב שראה את דברי ר' מימון אבי הרמב"ם, וא"כ ע"כ ס"ל כרש"י דעצם לא סתים כלל. הרמב"ם פסק דעצם מהני בין לסירכא בין לנקב רק בהדי בשר, ובעי סביך (כפי מה שהבין הראב"ד כמה שביארנו). וראב"ד חילק בין נקב לסירכא, דבנקב לא מהני אלא סביך בבשר כדברי רבינא ממש, ובסירכא מהני עצם. כולהו פליגי בפשט דברי רבינא, אי סביך ובשר דוקא קאמר, ועוד פליגי הרמב"ם והראב"ד אי באמת אמרינן דבכל סירכא איכא חשש נקב.

שיטת הרא"ש ובעל העיטור

הנה עד כה פלפלו בשיטות הראשונים לבד מן הרא"ש, והבאנו קצת מדבריו. אלא שיש בשיטתו קושיא גדולה, וכדי להבינו צריך לעיין היטב בבעל העיטור וברא"ש. הרא"ש פסק כרש"י, דעצם אינו סותם כלל. ואע"פ שהביא כל דברי התוס' בלא יוצא מן הכלל, בעמצו הביא שיטת הרמב"ם דסביך בבשרא ובגרמא כשר, ופליג עליה וז"ל פרק ג סי' כג: "והיכא דסביך בבישרא ובגרמא יש אוסרין ויש מתירין. וכן כתב הרמב"ם ז"ל: אבא מורי מן האוסרין ואני מן המתירין. ורואה אני את דברי האוסרין, דכיון דבגרמא לחוד לא חשיב סתימה הוא הדין נמי בגרמא ובשרא. נהי שהבשר סותם כנגדו לא מהני אותה סתימה כיון שכנגד העצם אינו סותם." הרי פסק דעצם אינו סותם כלל, ואפילו נקב משהו נגד העצם, טריפה.

ואח"כ הביא הרא"ש בסי' כד—כה דברי בעל העיטור, ואלו הם דברי בעל העיטור בשלמות (חלק ב' שער ב' הלכות שחיטה דף מא עמוד ב'):

טרפשא דכבדא... וכתב הרב המחבר היכא דסירכא אונא ואומא בדופן כחדא, אי רובא דסירכא באונא ומיעוטא באומא שדינן לה בתר רובא ועיקר הנקב באונא הוה וסירכא באומא וכשרה. ואי רובא באומא, ניקבה באומא היא, דהא אמרינן בעלמא כי אזלינן בתר רובא באיסורי ש"מ דבאסורי אזלינן בתר רובא. ואיכא מ"ד דאפילו רובא באונא טרפה. ומסתברא לן, מסברא היא דאיתא, דכיון דרובא במקום הבשר תלינן בה נקב ואמרינן סרוכי סריך, אבל מגמרא ליתא, דכי אזלינן בתר רובא באיסורי כגון ט' חניות דאמרינן מרובא הוה ולא מיעוטא, אבל הכא אע"ג דרובא מאונא איכא מיעוטא באומא דבהווא מטרפא, דמה לי סרכא רבה

מ"ל סרכא זוטא. ותו, תיפוק לן משום אומא לאונא דטרפה לדידן. ומעשה בא לידי דרובא דסרכא באונא וסרכא באומא, ואונא בלא פליץ⁷, והכשרת⁸. וכן ריאה דסריכו לחזה ודופן, שדינן לה בתר רובא דכל היכי דאיכא למיתלי תלינן. והכא כיון דאיכא למיתלי בריעותא דדופן לא תלינן בריעותא דריאה, דקי"ל בחזקת היתר עומדת וכן הלכתא. וה"ה היכא דאיכא מכה בדופן וסלקא רובא דסירכא במקום המכה ומיעוטא דשלא במקום מכה דכשרה. ויש מחמירין דלא אזלינן בתר רובא.

וביאור דבריו, דס"ל דסירכא הבאה משני מקומות, אחד המטריף ואחד המכשיר, או סירכא ההולכת לשני מקומות, אחד המטריף וחד הכשר, לעולם אזלינן בתר רובא, אי רוב מן הכשר, כשר, ואי רוב מן הפסול, פסול. וכן פסק הלכה למעשה. וכ"ת הרי מ"מ איכא מיעוט, ומיעוט בכאן אינו דומה למיעוט במקומות אחרים, דמ"מ כאן איכא חזקת התיר, ותלינן הריעותא במקום הרוב, שהוא מקום המכשיר.

ואלו הם דברי הרא"ש סי' כד—כה

סימן כד) כתב בעל העיטור דאם נסרכו יחד האונא והאומא בסירכא אחת בדופן אם רוב הסירכא מן האונא ומיעוט מן האומא תלינן דעיקר הנקב היה באונא וסירכא סריך באומא

⁷ ר"ל, מפולש.

⁸ יש להעיר דכן ס"ל לראב"ד תמים דעים סוף סי' יב (תשובות ופסקים סי' צה) שכתב וז"ל "וריאה שנסרכה רובא להיתר דהיינו מן האונה לדופן ומיעוטא מן האומה נהגו בנרבונה לדונה אחר הרוב, וכן הדין כי הסירכות ספיקות הן שמא אינה נקב ואם היא נקב שמא מן האונה יצא הליחה ונעשית סירכא. ואפילו היתה הסירכא מחצה למחצה היה לנו להכשירה מפני שהם תרי ספקי אלא שמחמירין בה להצריכה רוב באונה." אלא שהוא מטעם אחר לגמרי, לא משום חזקת היתר, אלא משום דס"ל דכל סירכא אינו ודאי טריפה אלא ספק טריפה, וכאן כשר משום ספק ספיקא: דילמא אין בה נקב, ואת"ל יש, מ"מ דילמא היא בתוך מקום המכשיר, ובסברא זו יש להכשיר אפילו מחצה למחצה אלא שלא רצה לעשות מעשה. ובשמלה חדשה לט: סט פסל כל מחצה על מחצה.

ועיל כתבנו דראב"ד ס"ל דסירכות מאונא לדופן בין לבשר בין לעצם כשר דלא באו מחמת נקב אלא משום רביצת הבהמה. וכאן יצא לנו חידוש גדול, והוא, דפליג גם ארש"י וגם אתוס' דלעיל מו: , דרש"י ס"ל דבכל סירכא איכא נקב, ותוס' ס"ל דכל סירכא גורמת לנקב, וכאן ס"ל לראב"ד בעצם סירכא אינו אלא ספק.

וכשירה. ואם רובא מן האומא טריפה. וכן ריאה דסריכא לחזה ולדופן שדינן ליה בתר רובא.

סימן כה) וכן נמי אם יש מכה בדופן והסירכא במקום המכה ובחוצה לה בכלהו אזלינן בתר רובא כי היכי דאזלינן בכל איסורין בתר רובא. ואע"ג דלא דמי כולי האי דבכ"מ הרוב והמיעוט מכחישינן זה את זה הילכך שבקינן מיעוטא ואזלינן בתר רובא. אבל הכא אפשר להיות שניהם האונא והאומא והמשקה שיצא משניהם נסתבך יחד ונעשית סירכא אחת, וכן ריאה הסרוכה לחזה ולדופן אף אם יועיל הדופן לסתום הרוב הסרוך לו מ"מ כל זמן שלא נסתם המיעוט, הסרוך מחזה טריפה. מ"מ כתב שעשה מעשה והלך אחר הרוב והכשיר.

הנה הביא כל דברי בעל העיטור, בנסרכה לדופן וחזה, ובנסרכא מאונא ואומא, ובנסרכא למכה וחוצה לה, בכולן אזלינן בתר רובא. ובקושייתו למה אזלינן בתר רובא בכה"ג, הקשה קצת אחרת, דבעל העיטור עצמו הקשה ט' חנויות, דהתם אמרינן דהאי חתיכה מרובא אתיא והכא ליכא למימר הכי. אבל הרא"ש הקשה קצת אחרת, דבכל רוב ומיעוט הם מכחישינן זא"ז, ואי נימא דמן הרוב הוא, ע"כ אינו מן המיעוט. אבל הכא אפשר לקיים שניהם. ובעל העיטור תירץ דמוקינן לריאה בחזקת היתר ותלינן הריעותא ברובא, ואמרינן דעיקר הסירכא אתיא ממקום הכשר או אזלא למקום הסותמתה. וברא"ש לא תירץ כלום.

הנה לבד חוסר ההבנה לי היאך מועיל חזקת היתר במקום ריעותא, ולבד הא דקשיא לי דהא לא תירץ הרא"ש קושייתו, ולבד מה שיש לעיין אם היה לרא"ש גירסא אחרת בבעל העיטור, ודילמא בגירסתו בבה"ע עצמו הקשה כמש"כ ברא"ש "ואע"ג דלא דמי כולי האי" וכו' (עיין לקמן במתרצי הרא"ש, דנ"מ טובא אם הרא"ש עצמו הקשה כן או הקשה כן משם בעל העיטור), אפילו אם תירצנו הכל דברי הרא"ש סתרי אהדדי. כי כאן הביא דברי בה"ע ולא חלק עליו, אלמא ס"ל דאזלינן בתר רובא. ולעיל פסק כר' מימון ופליג ארמב"ם, דריאה שנקבה ובשר ועצם סותמתה טריפה, דמ"מ לא נסתם הריאה במקום העצם.⁹

⁹ לפי דברי הראב"ד שהבאנו לעיל בהשגות, ועיל הערה 8, הפסק הזו הוא מדויק ביותר, ולכאורה אפילו לא אמרו הראב"ד יש לנו לומר דכן ס"ל, דכיון דס"ל דלנקב ממש לא מהני סרוכה אלא סבוכה ולא מהני עצם אלא בשר, וס"ל דבסרוכה מהני כל

חזקת התיר במקום ריעותא

עיין בעל העיטור שער שני הלכות שחיטה אות כבד (לד עמוד ד), שכתב וז"ל: "ואי קופא לגו טרפה. אבל בקלישתא ל"ש לבר ל"ש לגו טרפה ואע"ג דקי"ל בהמה בחזקת היתר עומדת אפי' היכא דאיכא ריעותא ה"מ דלא אתחזיק איסורא אבל הכא המחט לפנינו". פירוש, אם נמצא מחט בכבד וחיידודה לחוץ, טריפה, דנקיב אינקוב ואתא. וכי שנא לן חיידודה לחוץ מחיידודה לפנינו, היינו במחט גדול, אבל מחט קטן גם נקב המחט חדוד הוא ומְנַקֵב. והקשה בה"ע, דהרי יש לבהמה זו חזקת היתר. ותירץ דהכא איתחזיק איסורא, דהרי מחט לפנינו. ויש לעיין, למה כאן כתב דריעותא דאתחזיק איסורא מרעיא חזקתיה, ולקמן באות טרפשא (מא עמוד ב) כתב דחזקת היתר מועיל אפילו במקום ודאי נקב ותלינן בנקב ברוב להיתר?

ועיין חולין מג: תוס' ד"ה קסבר, שכתב דכי חיישינן לספק דרוסה, היינו דוקא היכא דשכיחא, אבל לא שכיחא, או אפילו חצי וחצי דנטרפה וכשרה, כשירה, כדאמרינן לעיל ט. "נשחטה כשרה עד שיודע לך במה נטרפה". ועיין יבמות ל: תוס' ד"ה אשה דג"כ משמע הכי. וע"כ התירוך הפשוט להאי סתירה בבעל העיטור הוא דבמחטא קלישתא שכיחא טובא דנקובי נקיב ואתאי, ולא מוקמינן לבהמה בחזקת כשרות, משא"כ בראיה שנסרכה חציה בפסול וחציה בכשר דבאמת שכיח למיהוי פסול כדשכיח למיהוי כשר, וכ"ש אם הרוב הוא מקום המכשירו דמוקמינן לבהמה אחזקתה.¹⁰ והוא גם תירוך לקושייתנו, היאך מועיל חזקת התיר במקום ריעותא, דשפיר מהני כיון דאין בריעותא שכיחות לומר דודאי טריפה, שמ"מ י"ל דעיקר הסירכא או הנקב הם ברוב, המכשירה.

תירוצים לסתירה ברא"ש

הנה רבים וגדולים הטריחו לתרץ דברי הרא"ש, הלא המה הבית יוסף ודרישה ומעדני יו"ט לבעל תוס' יו"ט והט"ז. ואני אבארם ראשון ראשון.

הני, ועוד דס"ל דאין סירכא אלא ספק נקב ולא ודאי, מסתבר מאוד לפסוק דנקב ממש לא מהני רוב כיון דאיכא מיעוט דלא נסתם, אבל בספק נקב מהני רוב דתלינן ברוב.

¹⁰ הנה יש להאריך הרבה בענינים אלו, אלא שאין זה כוונת המאמר, ויש לעיין יו"ד סי' נ' הג"ה סי' א ושי"ך שם סי' ג' בשם מהר"ם לובלין. ועיין שב שמעתתא ה:ט.

ולפני כן יש להביא דברי הטור יו"ד סי' לט בקיצור: הטור הביא דברי הרא"ש דפליג ארמב"ם, דעצם אינו סותם נקב כלל. ואח"כ בסוף הסימן הביא דברי בעל העיטור בשלשה גווני דלעיל, וסיים "וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לסברת בעל העיטור". הקשה הבית יוסף כמה שהקשינו על הרא"ש, היאך כתב הטור ש"הסכים לסברת בה"ע"? ותירץ בשם ר' דוד יחיאל ובשם מהר"י נ' חביב דשאני בין נקב לסירכא, ורא"ש ס"ל דיש סירכא בלא נקב (עיין לעיל הערה 8). והב"י עצמו תירץ דלא ס"ל הרא"ש כבה"ע אלא בחלוקה האחרונה דסירכא תוך המכה וחוצה לה, דהכשיר בהדיא בתשובה (כ:כח), וז"ל:

ומה שכתבתם, אם הסירכא יוצאת ומתפשטת קצת חוץ ממקום השבר, אם כשרה אם לאו; גם בזה פליגי. איכא מאן דשרי; אם רוב הסירכא במקום המכה ומיעוט חוץ למקום המכה, אזלינן בתר רובא. ואיכא מאן דאסר; דכי אזלינן בתר רובא, היינו כגון תשע חנויות וכיוצא בו, דתלינן מרובא נפל, אבל הכא, אע"ג דאיכא רובא במקום שבר, וי"ל מהכא ההוא רובא, אכתי מיטרפא במיעוטא דחוץ למכה. ולא מיסתבר כלל דברי האוסרין. דבסירכא אחת אין לומר: חציה באה מן המכה וחציה מן הריאה, אלא ודאי ממקום אחד באה, דאיך תבא משני מקומות ותתחבר יחד לעשות סירכא אחת? וכיון דאיכא ריעותא בדופן, ובריאה ליכא ריעותא, ודאי תלינן דמדופן אתא, והליחה נתפשטת גם חוץ למכה, ומשם נתחברה לריאה. הילכך, היכא דרוב הסירכא במקום המכה, כשרה.

ולכאורה אע"פ שאין משמעות בפסקי הרא"ש כדברי הבית יוסף, שהביא כל דברי בעל העיטור ולא חלק עליו, מסברא שנתן בתשובתו משמע כדבריו, דאין סברתו שם מועיל כלל בסירכא אחת מאונא ואומא ובנסרכה לחזה ודופן.

המעדני יו"ט אות ז' דחה תירוץ ר' דוד יחיאל ומהר"י נ' חביב, דבהדיא כתב הרא"ש (ג:יד) דאין סירכא בלא נקב, וכן הקשה הדרישה אות יז'. ועוד פילפל מדיו"ט בלשון הרא"ש, "ואע"ג" וכו', "מ"מ עשה מעשה" וכו', שכתב דמלשון אע"ג משמע דס"ל כוותיה, ומלשון מ"מ עשה מעשה משמע שהביא דבריו וליה לא ס"ל, וכן דייק הב"י. ומשום דיוק ד"אע"ג" דחה דברי הב"י. ולתרוץ קושייתינו על הרא"ש, תירץ דכשכתב הרא"ש "ורואה אני את דברי האוסרין" אין כוונתו דבכל גווני

אסור, אלא ר"ל דלא בכל גווי מועיל עצם לסתימה. והממתין עד הסוף לבאר שיטתו שהסכים לבעל העיטור, דכי לא מהני עצם למיסתם, ה"מ ברוב עצם או חציו עצם, אבל ברובו בשר כשר. זהו טורף דבריו. והנה כבר כתבתי לעיל דכדעיינינן בדברי בעל העיטור עצמו, משמע דהרא"ש היה לו גירסא אחרת בבעל העיטור שהיה כתוב בו "אע"ג וכו' ומ"מ", ואפילו היה לרא"ש גירסתו בבעל העיטור, מ"מ הרי הביא דבריו וביארם, ואין לי משמעות כלל בדבריו שמעצמו הקשה "ואע"ג דלא דמי כולי האי דבכ"מ הרוב והמיעוט מכחישין זה את זה", שהוא דומה הרבה לקושיית בעל העיטור עצמו.

ובדרישה יו"ד לט: יז תירץ דכי פסל הרא"ש אפילו ברובו כלפי מקום המכשיר, היינו משום דאנן דנין אסירכא או אנקב, ולא אמקום סתימתה. וא"כ, א"א לומר "רוב הסירכא הוא כנגד הבשר", דמאן לימא לך דהסירכא שהוא נגד הבשר הוא הרוב? דילמא מתחילים מצד האחר לחשב הרוב, ונמצא דבאמת מה שנקרא "רוב הסירכא", רובו נגד מקום הפוסל הוא. וא"כ קשה לדרישה מה שהכשיר הרא"ש משם בעל העיטור היכא דנסרכא אונא לדופן ולחזה דפסק דאזלינן בתר רובא, ולא אמרינן "מאי חזית דאתחלת מכאן, התחל מכאן". ואוקמיה דמיירי דכל עיקר הסירכא נמשך מאונא שכולה נגד הדופן, ונמשך באלכסון לחזה. ונראה לעניים דאוקימתא דא היא דוחק גדול, שלא חילקו בעל העיטור והרא"ש בזה, ומשמע דהכשירו בכל גווי.

הט"ז יו"ד לט: כג תירץ כר' דוד יחיאל ומהר"י ן' חביב, דכי פליג הרא"ש ארמב"ם היינו בנקב ממש, אבל בסירכא אזלינן בתר רובא. וכי תימא, הא הרא"ש ס"ל דאין סירכא בלא נקב כמה שהקשו מעיו"ט ודרישה, תירץ הט"ז אה"נ דבסירכא זו יש נקב, אלא שאין תוקפה כנקב ממש אלא קלוש וקטן הוא, ואמרינן בו דכיון דרוב הסירכא אצל מקום המכשירו, שם הוא הנקב הקלוש, ומה שיצא הסירכא חוץ לזה המקום הוא משום שנקב הקטן במקום האחר הגדיל ליחה לחוץ. ויש לעיין בדבריו, כי למה נאמר משום קטנות הנקב דאזלינן בתר רובא, ומה ענין זה אצל זה, ומה יתרון לקושיית הדרישה, דמאי חזית לומר ד"רוב" הסירכא הוא ממש נגד הדופן. ובערוך השולחן ס"ק צא' כתב הטעם דבאמת בכה"ג רואין בחוש דעיקר הסירכא במקום אחד והשאר הוא התפשטות. ולפי זה לא תלוי בסברא אלא במראה עיני הבודק, ולא אזלינן בתר רוב אלא היכא דנראה בחוש דרוב ועיקר הסירכא היא במקום הכשר.

ולענין הלכה, המחבר פסק סעיף יח' כרמב"ם דריאה שנקבה ודופן סותמתה בסירכא, בבשר כשר, בעצם פסול, ובשניהם כשר. ולא כתב בהדיא אם כשר אם פסול ברוב מן העצם. ולכאורה יש לדייק דפסול, כיון שבכסף משנה דייק דרמב"ם ס"ל דאפילו רוב מן העצם כשר, ובבית יוסף הביא כל מה כשתב בכסף משנה לבד מהאי דיוקא משמע דחזר בו, וא"כ רוב מן העצם פסול. ובסעיף כ' פסק כבעל העיטור. וכתב הגר"א ס"ק לר', דהכלל הוא דכל הדבוק בכשר אין סופו להתפרק. הרי הבין דמה שמכשיר בעל העיטור הכשיר גם הרמב"ם, מסברא דאמרינן לעיל לתרץ קושיית האוסרים על הרמב"ם, דמה שהוא כנגד העצם לא נסתם כראוי, ותרצנו כה"ג.

וכתב הרמ"א בהג"ה סע' יח, דכל הדברים האלה לא נ"מ כלל לבני אשכנז, שמנהגינו להטריף כל סירכא בכל המקומות (אם לא שבין אונא לאונא מחצי הקרוב לגוף; והוא מחלוקת קדמונים עיין חולין מו: תוס' ד"ה אבל) אם אינו ניתק במיעוץ ומשמוש. וכתב שמלה חדשה לט: נב, דטעם חומרת הרמ"א הוא דכיון לא מכשרינן דופן סותמתה אלא בדסביך (דלא כרב שר שלום דלעיל), אנן לא בקיאינן בהפרש שיש בין סביך לסריך, ועוד, דדילמא פסקינן כר"ג דאפילו במקום הכשר צריך נפיחה לבודקה, ואנן לא בקיאינן בנפיחה.

ולענין רובי דבעל העיטור, כתב השלמה חדשה לט: סח דמעיקר הדין כולם כשרים, אלא שבמקום שאין מנהג יש לאסור כיון שהרבה פוסקים לא ס"ל הכי. וכתב תבואת שור ס"ק צד' דאפילו הרא"ש לא הכשיר אלא בסירכא הבאה משני מקומות, דע"כ עיקרה באה ממקום אחד, בזה תלינן ברוב, ולא בשאר גווני דבעל העיטור. והוא כמש"כ הב"י בשם תשובת הרא"ש כ: כח.